

Pintér Zoltán Árpád

Egy elfeledett politikai botrány története: Horthy kormányzó 1923-as karcagi beszéde

Előzmények – Horthy kormányzó és Karcag város kapcsolata

Az I. világháború által életteréből közel ötezer fős nagyságrendben kiszakított karcagi férfilakosság hiánya, a közel hétszáz főnyi hősi halott, a rekvirálások és egyéb kényszerintézkedések sora (azaz a háború látható és rejtett gazdasági terhei), a kezdeti, zömében önkéntes hadijótékonyaságból kiágazó, majd egyre szervezettebbé váló hadisegélyezés a református, tiszántúli kis középváros, Karcag fejlődéstörténetében éles törést okozott. Hazánk mintegy 51 hónapos világháborús részvétele, az összeomlás traumája szinte minden magyar lakosságú települést súlyos helyzetbe sodort. A konzervatív birtokos paraszti társadalom által Karcagon csak kevésbé támogatott Károlyi-éra liberális intézkedései nem-hogy hozzájárultak volna a konszolidációhoz, de gyakran kontraproduktív hatások sorával csak növelték a fejtelenséget és fokozták az új politikával szembeni meghasonlást. Ezt a – helyben igen rövidre nyúló – tanácsi hatalom és – az országban majdnem legtovább fennálló – román megszállás alatti zűrzavaros, súlyos politikai viszonyok csak erősítették. Karcag esetében a háborús létállapot megszüntetése és a békeállapot visszaállításának igénye 1920 tavaszától egyre sürgetőbb szükségletként jelentkezett. Komoly súllyal nehezedett a helyi politikai élet irányítóinak vállán a törekvés, hogy a nemzeti hadsereg bevonulása után kezdődő konszolidációban helyben (is) rendet teremtsenek.

Karcagon a románok 1920. március 3-i távozása után a visszatért polgármester, dr. Szánthó József elnökletével 1920. március 15-én tartottak képviselőtestületi ülést. Ezen ülésen született egy indítvány, hogy a két héttel korábban kormányzónak kinevezett Horthy Miklós részére „*a nemzeti eszmék, és a hősi vitézség kiváló képviselőjének megjutalmazására*”¹ Karcag határában felajánlanak száz hold földet, továbbá a kormányzót a város díszpolgárának választották.²

Horthy kormányzó a felajánlott 100 hold föld megköszönésére és a díszpolgári oklevél átvételére 1920. április 13-án érkezett Karcagra. A díszpolgári és földadományozási oklevél városi díszközgyűlés keretében került átadásra. A közgyűlési terembe a kormányzót dr. Szentesi Tóth Kálmán vezette be, és a városháza gyűléstermébe lépő Horthyt a közönség lelkes éljenzése közepette fogadta dr. Szánthó József polgármester és dr. Hajnal István főjegyző.³ Horthy a díszközgyűlésen közismert beszédet tartott, melyben részletesen fejtette ki az adományba kapott földterülethez kötődő terveit. A kormányzó e korai politikai beszéde vezette be a vitézi címhez adományozott vitézi telkek létrehozását. A beszédet hiánytalan formában dr. Szentesi Tóth nyugalmazott polgármester közölte:⁴

„Kedves Polgármester Úr! A legnagyobb örömmel tettem eleget a meghívásuknak, hogy ezen díszközgyűlésen megjelenjek, amelyen Karcag város képviselőtestülete egy olyan hazafias tényről tett bizonyosságot, amely a történelemben s a jövőben arany betűkkel lesz bejegyezve. Ezt az áldozatkészséget a

¹ Szentesi Tóth 1940. 140.

² Négyesy 1999. 163.

³ Szentesi Tóth 1940. 140.

⁴ Szentesi Tóth 1928. 116–117.

legnagyobb örömmel fogadom el, mert egy régi vágyam, egy régi álmom beteljesülése kezdődik ezzel. Mi bár mindig lábbal voltunk letiporva, mindig büszke faj voltunk, egy olyan értékes faj, amelytől még ma is reszket minden szomszédunk, bár ők szinte végtelen erővel rendelkeznek, hazánkhoz hasonlítva. E hazában a jövőben is küzdelmekre számíthatunk, ha gyöngéknéket mutatkozunk. Csak ha erősek vagyunk, akkor jutunk oda, hogy minden évben rajta ne üssön természünkön valamelyik szomszéd. Ezért abszolút szükségesnek tartom, hogy a magyarországi legendás hősiességnek kultuszát fejlesszük. Ezt a nevéhez fűződő 100 holdat is arra akarom felhasználni, hogy a jövőben Karcagnak hős fiait donációkban részesítsem, és hogy ha az közz jogilag keresztülvibető lesz, majoratushoz kötöm. Kitűnő embereket nevelni a hazának legelső érdeke, akinek dédunokája is emlegesse, hogy ezt a földet szépapám vitézsége révén szereztem. Karcag ezzel tündökölő példát statuált az egész ország előtt, ezt akarom mindenek előtt konstatálni. Hálásan köszönöm ezt a példaadást azon reményben, hogy követőkre fog találni másból is az országban. Hálásan köszönöm díszpolgárrá való megválasztásomat is és mondhatom, hogy egy ilyen városnak a díszpolgárságát mindig büszkeséggel fogom viselni.”

A karcagi 100 hold felajánlása hatására ezt követően a Kormányzó a nagybirtokosokat és a testületeket ingyenes telekadományozásra szólította fel.⁵ A kezdeti lelkesedés leülését követően azonban viszonylag kevés önkéntes felajánlásra került sor, és a telekosztást össze kellett kapcsolni a Nagyatádi-féle földreform végrehajtásával.⁶ Horthy karcagi látogatásáról, a 100 holdnyi földterület adományozásáról és a vitézi telkek rendszeréről a korabeli országos sajtó is megemlékezett.⁷ A történeti szakirodalom Horthy kormányzó 1920. évi karcagi beszédét napjainkban is ismertté teszi, és az ekkor kiformalódó ellenforradalmi éra egyik meghatározó pilléréként azonosítja, a Vitézi Rend szempontjából nem megkerülhető elemként határozza meg. Mivel Horthy országos ügyei, pozíciója és szerepköre miatt csak igen ritka vendégnek számított Karcagon, így kevés helyi beszéde ismert. Ráadásul a korabeli országos (és külföldi) sajtóanyagban is sokkal nagyobb port vert fel egy másik, három évvel később elmondott beszédével, annak szaktudományi feldolgozottsága mégis elmaradt. Míg az 1920. évi beszéd a vitézi telkekről napjainkig ismert és közismert, az 1923-as „karcagi beszéd” botránja mégis a feledés homályába merült, holott híre és hatásai Prágában, Párizsban és Londonban is kihatottak hazánk akkori nemzetközi megítélésére. Az addigra megszilárdult belpolitikai élet ugyanis minden hazai és nemzetközi visszhang ellenére képes volt idejében megállítani egy olyan külpolitikai lavinát, amely egy Karcagon elejtett, nagy nyilvánosság előtt meggondolatlan őszinteséggel szóló szónoklat miatt gátat vethetett volna a bethleni konszolidáció pénzügyi szanálási terveinek.

A „karcagi beszéd” keltette botrány kirobbanása

A Magyar Távirati Iroda 1923. augusztus 27-i napi hírek, tudósítások rovata minden különösebb kommentár nélkül közli a kormányzó előző nap Karcagon elmondott beszédének egy részletét.

⁵ Kerepeszki 2013. 30.

⁶ Cseh 2010. 508.

⁷ „A kormányzó szűkebb hazájában.” Budapesti Hírlap, 40. évf. (1920), 94. sz., 1920. április 18. 4., illetve: „Mezőgazdasági testületek a kormányzónál.” Pesti Hírlap, 42. évf. (1920), 96. sz., 1920. április 21. 2.

„Igaz örömmel jöttem a mai szép bazafias ünnepségre a nagykunok ősi városába. Jól esik hallanom a lelkes áldozatkészség hangját. Erős a hitem, hogy Karcag város a mai nehéz időkhöz ugyanazzal az elszántsággal állja meg a helyét, mint ahogy dacolni tudott az elmúlt századok viharáival...”⁸

Nehezen érthető tehát, hogy alig kilenc nappal később a nemzetgyűlésben Friedrich István korábbi miniszterelnök, ellenzéki képviselő igen heves, mondhatni harcias interpellációban követeli a kormányzó teljes beszédének nyilvánosságra hozását.

„...hogy ez a beszéd mégis csak a karcagi nyilvánosság előtt mondatott el; ha tehát Karcagon volt elmondható, akkor, nézetem szerint, az egész ország közvéleménye is tudomást szerezhetne róla.”⁹

Horthy Miklós kormányzó első karcagi látogatása alkalmával megígérte, hogy amikor a város által adományozott 100 hold föld a vitézek részére átadásra kerül, arra a beiktatási ünnepélyre el fog jönni. 1923. május 30-án dr. Varga Mátyás karcagi polgármester a képviselőtestületi közgyűlésen javasolta,¹⁰ hogy a kormányzót a készülődő beiktatási ünnepélyre egy bizottság hívja meg, a fogadtatás költségeire a képviselőtestület 1.000.000 koronát szavazzon meg.¹¹ A vitézzé avatási ünnepség 1923. augusztus 26-án zajlott a városban, melyre fényes külsőségek közepette valóban el is jött a Vitézi Rend főkapitánya, Horthy kormányzó.¹² A kormányzót szállító különvonat vasárnap reggel 9 órakor érkezett be a karcagi vasútállomásra, ahonnan hintóval a városközpontba érkezve református istentisztelettel és városházi fogadással egybekötött avatáson Horthy beszédet mondott. Érdekes, hogy a kormányzó szónoklata, mint „*karcagi beszéd*”, bejárja a korabeli világsajtót, számos tiltakozásban és interpellációban hivatkoztak rá bel- és külföldön egyaránt, a beszéd tartalma csorbíthatatlanul azonban nem maradt fenn az utókorra. Ebben persze szerepet játszott az a kormányzati utasítás is, hogy a magyar lapok a beszédet – az egy, fentebb idézett MTI kommunikén kívül – nem közölhették le. A kormányzó látogatásán bár kétségkívül készültek fényképfelvételek, azonban e kópiák nem maradtak fenn. Ellenben az eseményt megörökítő híradós némafilm, mely az ország közvéleménye számára készült, fennmaradt, online formában el is érhető, benne Horthy, a városi elit és a beiktatandó vitézek sorával.¹³

⁸ Részlet vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó karcagi beszédéből. A beszéd 1923. augusztus 26. vasárnap hangzott el a városháza előtt épített dísztribünön, mikor a Vitézi Rend tagságába avatott négy karcagi lakost: Nagy László tanítót, Csontos László, Kocsis Mihály és K. Szabó Imre gazdálkodókat. MNL OL K 428. Napi hírek. Napi tudósítások (1920–1944). 1923. augusztus 27. 2.

⁹ Részlet Friedrich István nemzetgyűlés előtti interpellációjából. Nemzetgyűlési Napló, 1923. szeptember 5. 440. Forrás: Hungaricana, https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_16/?pg=448&layout=s

¹⁰ Szentesi Tóth 1928. 132.

¹¹ Az összeg jól tükrözi az egykor aranyalaphoz rögzített osztrák–magyar korona erős inflálódását, mely az Osztrák–Magyar Bank megszűnése után magyar korona néven egészen Bethlen István pénzügyi konszolidációjáig forgalomban maradt. A magyar koronát 1927. január 1-jén váltotta fel a pengő.

¹² Nagybányai vitéz Horthy Miklós Magyarország kormányzója szombaton este 11:20 perckor vitézi beiktatásra Karcagra utazott... MNL OL K 428. Napi hírek. Napi tudósítások (1920–1944). 1923. augusztus 25. 14.

¹³ Filmhíradók Online adatbázis, Magyar Híradó 1. „Vitézi telekbeiktatás Karcagon”. Megjegyzendő, hogy a honlap a jól láthatóan nyáron készült felvételt abszolút tévesen 1924 februárjára datálja. <http://filmbiradokonline.hu/watch.php?id=8000> (Utolsó letöltés: 2016. december 17.)

Politikai csörtéből nemzetközi tiltakozáshullám

A beszéd tartalma teljesen nem, csak nagyobb részben ismert; a beszédre érkező magyar és külföldi reflexiók azonban azt engedték sejtetni, hogy a trianoni béke által előírt fegyverkorlátozási tilalmak megszegésére, és/vagy a kisantant államokkal szembeni területi revizionista tervekre világított rá. A beszéd tartalmából adódó politikai botrányt Friedrich István indította el szeptember elején, amikor parlament előtti interpellációjában bejelentette:

„T. Nemzetgyűlés! A múlt héten Karcagon egy vitézi avatással kapcsolatos ünnepségek sorozatában a kormányzó úr egy beszédet tartott, amely beszéd publikálását az ünnepségek után az igazságügy miniszter úr a kormány nevében megtiltotta.”¹⁴

Noha a beszéd tartalmára, és annak kormányzati szándékokkal való kapcsolatára Friedrich Vass Józseftől, gróf Bethlen István miniszterelnök helyettesítésével megbízott munkaügyi és népjóléti minisztertől abszolút kitérő választ kapott, a nemzetgyűlési csörte visszhangja eljutott a külföldi sajtó és a kisantant diplomácia körébe. Különösen azért vetülhetett nagy figyelem az ügyre, mivel (a két évvel később, 1925-ben karcagi díszpolgári címet kapott) Rakovszky Iván belügyminiszter Friedrich István nemzetgyűlési képviselői mentelmi jogát megsértve a képviselő magántitkárának levélanyagát 1923. szeptember 5-én lefoglalta, köztük a karcagi beszéd teljes tartalmú változatával.¹⁵ 1923. szeptember 16-án a Magyar Távirati Iroda kormányzati köröknek szánt bizalmas értesülései között a következő rövidhír jelent meg:

„London, szeptember 15. A Manchester Guardian közli Friedrich István interpellációját a kormányzó karcagi beszéde ügyében, a kormány válaszával együtt és a kormányzó beszédét a Prager Presse nyomán.”¹⁶

A Friedrich-féle 1923. szeptember 5-i interpelláció, a beszéd leközlésének tiltására és eltussolására tett belügyminiszteri kísérlet körül kialakult vita ugyan még az országos sajtóanyagban megjelent,¹⁷ de szeptember folyamán a kormányzat valószínűleg minden erejével azon volt, hogy a karcagi beszéd tényét elsimítsák, és nyom nélkül a feledés homályába utalják. Ennek ellenére, vagy talán épp ezért az mind a hazai, mind a nemzetközi sajtóban visszhangot vert. A Prager Presse említett közlését alaposabb sajtólevéltári kutatás után teljes egészében nem, csak kivonatolt formában találtam meg, noha a beszéd kivonatolt anyaga is jól láthatóan szálkaként ékelődhetett bele a kisantant diplomácia hazai fegyverkezést és revíziót fürkésző szemébe.

„London. 1923. szeptember 21. A Manchester Guardian hosszabb cikkben foglalkozik arról a beszéddel amelyet a kormányzó Karcagon mondott. Előrebocsátja, hogy a beszéd közlését nem engedték meg a magyar lapoknak és ebben az ügyben Friedrich István interpellált a magyar parlamentben. Kijelentette, hogy a beszédben fontos vonatkozások voltak a külpolitikára, a gazdasági helyzetre és a választójogra, és megkérdezte, miért tiltották el közlését? A lap (a Manchester Guardian) a Prager Presse nyomán a következő kivonatolt tartalmát közli a beszédnek: Azért vagyunk itt, hogy földet osszunk ki hősöknek, akik bátran harcoltak és nem félték a haláltól, de akik nem azért harcoltak – hogy

¹⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1923. szeptember 5. 439. Forrás: Hungaricana, https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_16/?pg=447&layout=s

¹⁵ „Friedrich István mentelmi bejelentése.” Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 199. sz., 1923. szeptember 5. 2.

¹⁶ MNL OL K 428. Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939). 1923. szeptember 16. 1.

¹⁷ „A kormányzó karcagi beszéde.” Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 200. sz., 1923. szeptember 6. 3.

bazánk megcsonkítva kerüljön ki a háborúból, nem azért harcoltak, hogy azok, akik tegnap reszkettek tőlünk, most a mi uraink legyenek, akiknek most segítségét kell kérniünk. Itt, a Duna és a Tisza között, ahol az igazi magyar törzs él, olyan életerőt látunk, amely fel fogja támasztani bazánk régi nagyságát és régi hírét. Ez a hatalom a Szűz Mária magyar nemzeti zászlót újból ki fogja tűzni a Kárpátok ormára. Bizunk benne, hogy a Vitézi Székéből itt olyan erő támad, amely helyre állítja majd a magyar katona régi hírnevét és ellenállhatatlanná teszi őt. Rendíthetetlen fegyelemmel és a világ nagy nemzeteinek támogatásával újból visszanyerjük erőnket és méltók leszünk a megújuló osztatlan Magyarország nagy nemzeti feladatára. Ezek a nagy nemzetek Anglia és Olaszország már eljutottak arra a felismerésre, hogy a Duna medencéjében sem a békét, sem a rendet nem lehet helyreállítani az előbbi Magyarország helyre állítása nélkül. Az ő szavuk erősebbnek fog bizonyulni, mint a mi kis ellenségeinknek cselészövényei, akik szintén meg vannak osztolva maguk között és most csak azért tartanak össze, mert rettentően félnek a magyaroktól.

A kormányzó ezután – folytatja a lap – utalt Törökországra példájára, utalt Bulgáriára, ahol romlás érte azokat, akik meghajoltak az ellenség előtt. Hangosította, hogy Németországban a hatalom hamarosan azok kezébe fog átmenni, akik a nemzeti nagyság újjászületéséért küzdenek. A beszéd azután így végződött:

Nemcsak az előttünk álló hősök értik meg ezt a példát, de az egész magyar nemzet is. Testvéreink ezrei élnek közöttünk, akiket kiüldöztek otthonukból, és akik csak az alkalomra várnak, hogy a magyar vitézség ismét visszajuttassa őket otthonukba. Ezt a célt csak akkor érhetjük el, ha egységesek maradunk, célunk tudatában dolgozunk, és nem engedünk érvényesülést a középút politikájának, amely összeférhetetlen a magyar vérmérséklettel, hanem tántoríthatatlanul kitartunk a keresztény és nemzeti eszmények egyenes ösvényén. Amíg a magyarok és a magyar vitézek zöme az én oldalamon marad, addig nem engedem meg, hogy ezt az egyenes utat elhagyjuk. Elég erőnk lesz ahhoz, hogy szétzúzzuk azokat, akik fátyolt akarnak vetni a keresztény és nemzeti eszményekre, azokra az eszményekre, amelyek Szegedtől elindulva olyan győzelmesen törtek maguknak utat. A Vitézi Szék erre a harcra nevel bősöket és nemzedékeket fog fölnevelni, akik képesek lesznek arra, hogy utódainknak visszaadják a régi és dicsőséges országot, amely nem hagyta el a Dunát, és amelynek határát a Kárpátok koronázzák meg.”¹⁸

Jól láthatóan a beszéd számos vonatkozása nyílt utalás volt a trianoni békeszerződés egyoldalú – katonai úton elképzelt – revíziójára. Noha az ellenforradalmi rendszer egyik legfőbb retorikai elemét éppen ez képezte, mégis az első főméltóság szokatlanul nyílt kijelentései okot és lehetőséget biztosítottak a kisantant számára a magyar kormányzat nemzetközi lejáratására. 1923. október elejére az ügy odáig jutott, hogy a kisantant magyarországi nagykövetei tulajdonképpen demars-ot intéztek a magyar kormány irányába.¹⁹

¹⁸ MNL OL K 428. Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939). 1923. szeptember 25. 1.

¹⁹ „Budapest, október 1. MTI. A román, jugoszláv és csehszlovák államok budapesti követei szeptember 28-án eljártak a magyar királyi kormánynál és kifejezést adtak kormányaik nevében azon véleményüknek, hogy meg vannak győződve a kormányzó úr Öfőméltósága, valamint a magyar királyi kormánynak a szomszéd államokkal szemben táplált békés szándékáról, mégis kénytelenek kijelenteni, hogy a szomszéd államok s különösen a kisantant államok kormányai a kormányzó úr Öfőméltóságának forgalomba került karcagi beszédét igen kedvezőtlenül kommentálták. A magyar királyi kormány – utalva Vass József miniszterelnök helyettesnek [Vass József, a miniszterelnök helyettesítésével megbízott munkatágyi és népjóléti miniszter] a nemzetgyűlés szeptember 6-iki ülésén a kormány nevében tett kijelentésére – megadta a kívánt felvilágosítást s újjólag megállapította, hogy annak, mintha az említett beszéd a kisantant kormányai ellen bármilyen izgatást tartalmazott volna, semmiféle alapja sincsen. A követelek ezt a kijelentést tudomásul vették.” Nyírvidék, 44. évf. (1923), 222. sz., 1923. október 2. „A kisantant kormányok diplomáciai lépése a kormányzó karcagi beszéde miatt.” Forrás: Hungaricana, https://library.hungaricana.hu/hu/view/Nyirvidek_1923_10/?pg=0&layout=s

A diplomáciai demarsot követő magyar válaszlépés az országos napilapokban volt lekövethető:

„Megírtuk már, hogy a kiséntánt budapesti követei együttes lépést tettek a kormánytól a kormányzó karcagi beszéde ügyében. Most, miután erről már jelentések láttak napvilágot a lapokban, félhivatalos közleményt is adott ki a kormány a kiséntánt lépéséről. Eszerint a kiséntánt követei – amint a félhivatalos jelentés mondja – barátságos módon föl hívták a kormány figyelmét arra, hogy a kormányzó karcagi beszédének tartalmáról forgalomba hozott híreket a külföldön, nevezetesen a szomszéd államokban nagyon kedvezőtlenül kommentálták. A kormány megadta a kért fölvilágosítást és újól megállapította, hogy annak a híresztelésnek, mintha az említett beszéd a kiséntánt államai ellen bármilyen fenyegetést tartalmazott volna, semmiféle alapja nincs. A követei ezt a kijelentést tudomásul vették.”²⁰

A kormánykritikus Népszava a diplomáciai bonyodalmat és annak feloldódását lényegében éppen úgy közölte le, mint a kormányközeli Pesti Hírlap²¹ vagy a Pesti Napló, mely szintén a diplomáciai demars békés hangú rendeződéséről tájékoztatót.²²

A beszéd „utóélete”

A külföldi sajtó magyar kormány elleni haragja 1923. október elejére elülni látszott tehát, de a karcagi beszéd a belpolitikai küzdelmek során (is) fegyverré változott. A hivatalosan sosem publikált, ezért szabadon alakíthatónak (értsd hamisíthatónak) tekintett kormányzói beszéd a hatalmon lévő Egységes Párt és az 1923 nyarán frissen kiszakadt szélsőjobboldali fajvédők csatározásaiban is feltűnt. Október 7-én írta a Pesti Napló:

„A fajvédők lapja szelvényt ma átlátszó célzattal külföldi láptámadásokat, melyek a karcagi beszéd hamisított szövege kapcsán a kormányzó ellen irányulnak. Ilyen külföldi láptámadások csakugyan voltak – három-négy héttel ezelőtt, ma azonban nincsenek, aminthogy a karcagi beszéd ügye a magyar kormányoknak a tényekkel egyező kielégítő magyarázatával teljes elintézését nyert, hiszen ezt a magyarázatot a kiséntánt megnyugvással tudomásul vette.”²³

A karcagi beszéd a gazdasági konszolidáció szempontjából is a lehető legkellemetlenebb történelmi pillanatban jelentett kínos időszakot a magyar diplomácia számára, mivel épp ezen időszakban zajlottak a magyar fél népszövetségi kölcsönének előkészületei. Hiába történt meg a többoldalú, magyar–kiséntánt kapcsolatok látszólagos tisztázása október elején, a magyar konszolidációt ellenző francia körök épp a karcagi beszédet használták eszközül a hazánknak nyújtandó népszövetségi kölcsön tető alá hozása ellen. Mint sajtóértesülésekből kiderült, Jean de Bonnefon francia újságíró, műfordító a párizsi Club Faubourgnban tartott Magyarország helyzetéről előadást. Részt vett az összejövetelen több francia szenátor (Anatole de Monzie és Georges Reynald szenátorok), Tisseyre képviselő, Korányi Frigyes báró, hazánk párizsi követe, Praznovszky Iván volt párizsi követ, Hevesi Pál követségi tanácsos, illetve a francia politikai, pénzügyi és kereskedelmi élet számos alakja. Az egyik jelenlévő felolvasta Horthy Miklós kormányzónak Karcagon elmondott

²⁰ „Hivatalos jelentés a kiséntántnak a karcagi beszéd ügyében tett lépéséről.” Népszava, 51. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 4.

²¹ „A kiséntánt barátságos magyarázat–kérelme.” Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 2.

²² „Barátságosan intéződött a kiséntánt demarsa.” Pesti Napló, 74. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 3.

²³ „Helyzetkép” Pesti Napló, 74. évf. (1923), 226. sz., 1923. október 7. 2.

beszédét, és ezzel akarta megvilágítani Magyarország rosszakarátát. Az így kialakult feszült helyzetet De Monzie szenátor oldotta meg. Megkapó ékesszólással, kitörő taps közepette kifejtette véleményét, amely szerint:

„ha Franciaország reális külpolitikát akar követni, akkor tiszteletben kell tartania valamennyi nép belső politikai kialakulását. A kormányzó egyéniségét a hazaszeregetet és a legtisztább eszmények töltik el. Magyarország belső politikájának fejlődését sohasem akadályozhatja meg külföldi beavatkozás. Sürgős segítséget követel Magyarország számára, amely különben összeomlik, ami a Balkánon újabb összeütközéseket idézne elő.”²⁴

1923. október 17-én Párizsban a Jóváételi Bizottság ülésén Ossuski párizsi csehszlovák követ idézte fel Horthy kormányfő karcagi beszédét, utalva rá, hogy az ilyen megnyilvánulások akadályai lehetnek a békés egymás mellett élésnek.²⁵ Az esetről a Budapesti Hírlap számolt be, kiemelve, hogy a csehszlovák követ épp a karcagi beszédből következtet a békülékenységi politika magyar részről való meggátolásának szándékára.²⁶ Noha a kormány közeli Pesti Hírlap már október 19-én kemény hangon bírálta a párizsi cseh követet egy lezártnak tekintett ügy felemlgetése miatt,²⁷ a pattanásig feszült viszonyokat az ügy újra felszínre hozta. A magyar kormány láthatóan minden retorikai eszközt bevett a karcagi beszéd élének elvételére, ezt erősítette, hogy október 20-án a Pesti Hírlapban tárgyalva a beszédet és annak revíziós tartalmú gondolatait, azt a kormányzó közéleti botlásaként magyarázta a szerző.²⁸ A kormányhoz köthető mentési kísérlet ellenére október 22-én a prágai sajtó is részletesen tárgyalta a karcagi beszédből adódó külpolitikai gondokat, megvádolva a kormányzót és hazánkat a csehszlovák–magyar viszonyok elmérgesítésével, pontosabban az alapvetően ellenséges viszony enyhítésére tett kísérletek meggátolásával. Itt szintén felmerült az október 17-i párizsi utalás Ossuski párizsi követ részéről, miszerint a beszédnek és az erélytelen cáfolatnak hatása lehet a népszövetségi kölcsön folyósítására.²⁹

²⁴ „Franciaországnak segítenie kell Magyarországot. Jean De Bonnefon előadása Magyarországról. – Francia szenátorok és képviselők Magyarország igazáért.” Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 229. sz., 1923. október 11. 3.

²⁵ MNL OL K 428. Napi hírek. Napi tudósítások (1920–1944). 1923. október 17. 30.

²⁶ „A népszövetséget felszólítják, dolgozzon ki tervet Magyarország pénzügyi talpra állítására. – Ossuczki beszéde.” Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 235. sz., 1923. október 18. 1–2.

²⁷ „Válasz Ossuski párizsi cseh követnek.” Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 236. sz., 1923. október 19. 2.

²⁸ „(A karcagi beszéd) is egyik bizonyossága annak, hogy a szónok, mikor a nyilvános hallgatóság előtt beszél, minő nehezen tudja ellenőrizni azokat a gondolatokat, melyek ott a helyszínen, agyában felmerülnek. A legtapasztaltabb parlamenti szónok is sokszor tapasztalja ezt magán. Olykor kifejejtéi beszéd közben a leghatásosabb érveit, máskor oly részleteket szól be, melyek ellentétben állanak többi okoskodásával, igen gyakran pedig oly határozatlanul fejezi ki magát, hogy félreértésre adnak okot a szavai. A karcagi beszéd alkalmával is ez történt. A kormányzó akkori szavaiban sem volt semmi, ami bántó, vagy fenyegető lehetett volna szomszédainkra nézve, erre bizonyítékul szolgál az a tény, hogy belenyugodtak a kapott magyarázatba. De volt benne mindenesetre oly momentum is, amely okot szolgáltatott a félreértésre. Másként nem tette volna szóvá a szöveget. Ha magánemberrel történik ilyesmi, nem történik belőle baj, mert egyszerűen helyreigazítja szavainak igaz értelmét s elmondja, hogy miként értette ő azokat. A miniszter még el is vetheti a sulykot, akár szándékosan, s ha hiba történt, levonja a követkekvenciát. Azonban az államfő legkisebb elszólásából is nagyobb baj keletkezik. Őt nem lehet felelősségre vonni, se nálunk, se más alkotmányos országokban...” Forrás: „A karcagi beszéd” Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 237. sz., 1923. október 10. 3.

²⁹ „Prága, október 22. /Magyar Távirati iroda/ A Tribuna a csehszlovák–magyar viszonyról a következőket írja: Sajnálatraméltó, hogy a békülékenység mai légkörében szinte szántsándékkal bangzott el Horthy kormányzónak eddig tisztázatlan karcagi beszéde »Horthy állítólag kijelentette, hogy eljön majd ama pillanat, amikor a magyarok Cseh–Szlovákia, Jugoszlávia és Románia területén tűzük ki zászlóikat. Az erről szóló hírt, amibár az egész külföldi sajtót bejárta, a budapesti kormány,

1923. október végére tehát a kormányzó máig tisztázatlan karcagi kijelentései már a konszolidáció útján járó Magyarország pénzügyi szanálását veszélyeztették, mely maga után vonta, hogy a helyzet enyhítése és a polémia lezárása magyar részről magas, legalábbis a legmagasabb helyről jövő beavatkozást igényelt. 1923. október 30-án a Chicago Tribune kiküldött tudósítója, Larry Rue Budapesten kihallgatáson jelent meg a kormányzónál. A kihallgatáson a kormányzó a vitézi szék szervezetéről és rendeltetéséről nyilatkozva megemlítette karcagi beszédét is, amelyet szerinte egészen kiforgattak. Hangoztatta, hogy ott nem beszélt semmiféle politikáról, legkevésbé külpolitikáról, ellenkezőleg, a külső és belső béke fontosságát hirdette az ország virágzásának érdekében.³⁰ Ezen interjúval³¹ a kormányzat és maga Horthy is alighanem lezártnak tekintette a karcagi kormányzói beszéd nyomán létrejött diplomáciai bonyodalmat. Ugyan a rendelkezésére álló források még beszámoltak egy újabb reakcióról. 1923. november 30-án a párizsi Revue Bleue folyóirat ostromozta a szerinte militáns, és a trianoni rendelkezéseket kijátszani igyekvő magyar politikát, ismét utalva Horthy karcagi beszédére, idézve belőle egy újabb – valóság tartalmát tekintve lényegében igazolhatatlan – részletet: „*a magyar hadsereg volt barcosai legyenek mindig készen a felbírásra, amikor cseh, román és szerb iga alatt nyögő testvéreiket felszabadíthatják.*”³²

sajnos nem cáfolta meg hivatalosan, jöllebet ezt a kisanant képviselőinek, akik szeptember 28-án interveniáltak nála, megígérte. Figyelemreméltó a magyar sajtóban nem jelent meg az a hivatalos cáfolat, melyet ez ügyben a Magyar Távirati Iroda bocsátott ki. A kisanant képviselőinek ama kérdésére, hogy miért nem történt ez meg, Kánya meghatalmazott miniszter Daruwáry külügyminiszter helyett úgy válaszolt, hogy a magyar sajtó a kormányzó beszédét nem közölte és így Magyarországon a cáfolatot közölni felesleges. A karcagi beszéd dolgában a parlamentben Friedrich képviselő interpellált, mire a kormány képviselője úgy válaszolt, hogy a kormányzó semmi olyat nem mondott amiért a kormány nem vállalná a felelősséget. Amikor Ossuski, a párisi csehszlovák kiküldött és a kisanant képviselője a jóvátételi bizottságban, a bizottság szerdai ülésén a magyar költsön tárgyalása során beszédet mondott, amelyben többi közt felhívta a figyelmet Horthy kormányzó beszédére és megemlítette Magyarország magatartásának nem eléggé lojális voltát magyar körökben csalódás vált észfelbetörvé és szemére hányták a csehszlovák diplomáciának, hogy nem őszinte; Olyan hangok is hallatszottak, hogy Ossuski beszédének a külföldön a magyar-csehszlovák tárgyalásokban is lesz hatása. Véleményünk szerint Ossuski beszédéből elsősorban azt a következtetést kellene a magyar kormánynak levonni, hogy félreérthetetlenül leszögezi, mi az igazság Horthy beszédében. Azt semmi esetre sem tartanók kívánatosnak hogy Ossuski beszéde miatt, amely alapijában véve mégis csak Magyarország pénzügyi megsegítésének szükségessége mellett foglal állást, újból meggátolják a készülő magyar-csehszlovák egyezkedést! A magyaroknak tudomásul kell venni, hogy amilyen megnemértéssel Ossuski beszédével szemben állanak, ugyanolyan tájékozatlanul állunk mi is Horthy kormányzó beszéde előtt.' Ez annyit jelent, hogy a jelenben tartózkodni kell minden homályos vagy kértelmű kijelentéstől, amely a két ország viszonyára rendkívül kedvezőtlenül hat. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar sajtó bizonyos idő óta megváltoztatta a hangot Csehszlovákiával szemben és reméljük, hogy Ők sem fognak panaszkodhatni miattunk. Természetesen meg kell érteni, hogy számunkra a legérzékenyebb kérdés a békeszerződés kérdése és, hogy a magyar-csehszlovák barátságra minden remény hiábavaló, ha a kölcsönös jóbarátság nem a békeszerződés alapján épül fel.” MNL OL K 428. Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939). 1923. október 22. 2.

³⁰ MNL OL K 428. Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939). 1923. október 31. 2.

³¹ A messzire kigyózó ügy egyik további érdekessége, hogy a Horthyval készült amerikai interjú anyagát csak a Magyar Távirati Irodán keresztül ismerhetjük, ugyanis maga az interjú valószínűleg sosem jelent meg a Chicago Tribune hasábjain. A Chicago Tribune 1923-as, 1924-es online és digitalizált sajtóanyagának alapos kutatása után sem találtam interjút Horthyval (ugyanakkor gróf Apponyi Alberttel igen), viszont Horthy 1957. február 9-i halála után Larry Rue megjelentetett egy emlékcikket az egykori kormányzóról, melyben beszámol róla, hogy 1923-ban a Duna-parti Királyi Palotában találkozott a kormányzóval személyesen. Ld.: „Horthy's Epitaph: Beaten – but He Didn't Know It?” Chicago Tribune, 116. évf. (1957), 7. sz., 1957. február 17. 34.

³² MNL OL K 428. Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939). 1923. november 30. 1.

A karcagi beszéd és a mohácsi beszéd közötti párhuzamok és különbségek

Horthy kormányzó kanyargós politikai pályájának ismert egy, a karcagi beszédhez rokonítható beszéde, melynek szintén külpolitikai hatásai, belpolitikai visszhangjai keletkeztek, igaz, ellenkező, zömében pozitív előjellel. Érdekes rövid párhuzamot vonni az 1926-ban Mohácson elmondott beszéddel. A két beszéd, melyek közül az időben első (karcagi) gyakorlatilag a feledés homályába merült, míg a második (mohácsi) a korszak külpolitikájának egyik hivatkozási pontjává vált – és kitűnő szakmai publikációknak adhatott alapot – több szempontból mutat párhuzamosságokat és kapcsolódási pontokat. Horthynak e két felszólalása közül az 1923-as karcagi ellenséges nemzetközi visszhangokat, kisantant demars-ot váltott ki, míg az 1926-os beszéd épp ellenkezőleg, jelentős szerepet jelentett a külpolitikai elszigeteltség megbontásában (más vélemények szerint épp gátolta a dél-szláv-magyar közeledést). A hangvételében feleslegesen bátor karcagi beszéd a népszövetségi kölcsönfelvétel előtt annak elutasítását vonhatta volna maga után, míg a mohácsi beszéd épp ellenkezőleg, a pénzügyi ellenőrzés megszűnte utáni bátrabb magyar politika ékes bizonyossága. A szónoki képességek terén kevésbé jeleskedő kormányzó jellemfejlődésének is fontos fokmérője a két beszéd.

A karcagi beszéd értékelése

1923. november végétől a célirányos publicisztikai tiltás (cenzúra) miatt újabb adaléka nem ismert a karcagi, kormányzói beszéd keltette botránynak. Maga a botrány ténye más szempontból érdekes.

Horthy 1923. augusztus végén szűkebb pátriájában, a református Nagykunság szívében elmondott beszéde minden bizonnyal a kormányzó benső, nem a külvilág számára tartogatott, érzelmi töltetű gondolatait tükrözte. Hogy miért beszélhetett mégis nagy nyilvánosság előtt a kisantant érdekeit sértő revizionista gondolatokról? Nem bizonyítható teóriák hosszú sora állhatna itt a körülmények alakulásáról, beleértve a nyári meleget, az esetleges italozásokat, a figyelem megragadása céljából tett bátor lépésekkel és így tovább. Valószínűbb, hogy a kormányzó közel kenderesi családi birtokához, félig-meddig otthonának tekintve a vele hitében, mentalitásában egyívású kunokat, afféle második/szűkebb nyilvánosságként tekintett a vitézi avatásra összegyűlt karcagi seregletre és alig hároméves államfői tapasztalatai nem intették óvatosságra a személyét leső politikai aspiránsok, ellenzéki gondolkodásúak felől. Az eset jól példázza, hogy egy közéleti szereplő politikai háttországaiban akár békeidőben is kerülhet olyan közéleti viharba, mely messzemenően befolyásolja a politikai lövészárkok Budapesttől Prágán át Londonig és Párizsig nyúló vonalait, kihatva a két világháború közötti magyar külpolitika alakulására.

Zoltán Árpád Pintér

Story of a Forgotten Political Scandal: The Speech of Governor Horthy in 1923, Karcag

The long-known axiom in the world of politics is that not only written but spoken word, too, has weight and power. This is even more so when the words of a representative state majesty are echoed in his own political environment, among his antipodes, and in the public opinion of other nations.

Even at an event with a so marginal role as the 1923 inauguration of yeomen in Karcag, a scandal can be born and get international echo, if the first man of the state, Governor Horthy, who had been considered as the cornerstone of the system of counter-revolution, makes his thoughts and conviction public bluntly in ecstasy. But what a labyrinthine way does the uncertain content of a speech in Karcag take to get into the attention of the National Assembly, and then Little Entente diplomats?

How does what was said in Karcag make its way into press in Prague, Paris, and London? How does the history of an interwar press scandal develop, and how does state power cover it up when it swells into an already unpleasant size? And what did the infamous speech contain?

The author aims to provide answers and explanations to all this – in the light of resources.

Mellékletek

1. kép. Horthy Miklós kormányzó 1923 augusztusában Karcagon.

A kormányzó épp avatásra váró karcagi vitézekkel ismerkedik.

*Forrás: Filmbíradók Online adatbázis, Magyar Híradó 1. „Vitézi telekbeiktatás Karcagon”.
<http://filmbiradokonline.hu/watch.php?id=8000> (Utolsó letöltés: 2016. december 17.)*

2. kép. Fő a karcagi birkapörkölt Horthy Miklós kormányzó 1923. augusztusi karcagi látogatásakor.
A birkapörkölt Karcagon és a Nagykeunságban a vendéglátások elmaradhatatlan kísérője.
Forrás: Filmbírók Online adatbázis, Magyar Híradó 1. „Vitézi telekebeiktatás Karcagon”.
<http://filmbirokonline.hu/watch.php?id=8000> (Utolsó letöltés: 2016. december 17.)

Források

Levéltári és könyvtári források

- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
K 428 Sajtó Levéltár. Magyar Távirati Iroda Rt. Kőnyomatosok.
(Digitális adatbázis: MTI „kőnyomatos” Hírek.
<http://mol.arcanum.hu/mti/opt/a090929.htm?v=pdf&a=start>)
Bizalmas. Bizalmas értesítések (1920–1939).
Napi hírek. Napi tudósítások (1920–1944).
- Nemzetgyűlési Napló, 1923. szeptember 5. Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló. 1922. XVI. kötet, 1923. augusztus 09. – 1923. szeptember 12. 182. Ülésnap. 1923. szeptember 5-én, szerdán. (Hungaricana, https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_16/?pg=447&layout=s)

Folyóiratban megjelent cikkek

- Budapesti Hírlap, 40. évf. (1920), 94. sz., 1920. április 18. 4. „A kormányzó szűkebb hazájában.”
- Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 199. sz., 1923. szeptember 5. 2. „Friedrich István mentelmi bejelentése.”
- Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 200. sz., 1923. szeptember 6. 3. „A kormányzó karcagi beszéde.”
- Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 229. sz., 1923. október 11. 3. „Franciaországnak segítenie kell Magyarországot. Jean De Bonnefon előadása Magyarországról. – Francia szenátorok és képviselők Magyarország igazáért.”
- Budapesti Hírlap, 43. évf. (1923), 235. sz., 1923. október 18. 1–2. „A népszövetséget felszólítják, dolgozzon ki tervet Magyarország pénzügyi talpra állítására. – Ossuczki beszéde.”
- Chicago Tribune, 116. évf. (1957), 7. sz., 1957. február 17. 34. „Horthy’s Epitaph: Beaten – but He Didn’t Know It!”
- Népszava, 51. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 4. „Hivatalos jelentés a kisántátnak a karcagi beszéd ügyében tett lépéséről.”
- Nyírvidék, 44. évf. (1923), 222. sz., 1923. október 2. „A kisantant kormányok diplomáciai lépése a kormányzó karcagi

beszéde miatt.” Forrás: Hungaricana, https://library.hungaricana.hu/hu/view/Nyirvidek_1923_10/?pg=0&layout=s

Pesti Hírlap, 42. évf. (1920), 96. sz., 1920. április 21. 2. „Mezőgazdasági testületek a kormányzónál.”

Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 2. „A kisantant barátságos magyarázat-kérése.”

Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 236. sz., 1923. október 19. 2. „Válasz Ossucki párizsi cseh követnek.”

Pesti Hírlap, 45. évf. (1923), 237. sz., 1923. október 10. 3. „A karcagi beszéd”

Pesti Napló, 74. évf. (1923), 221. sz., 1923. október 2. 3. „Barátságosan intéződött a kisantant demarsa.”

Pesti Napló, 74. évf. (1923), 226. sz., 1923. október 7. 2. „Helyzetkép”

Online források

Filmhíradók Online adatbázis, Magyar Híradó 1. „Vitézi telekbeiktatás Karcagon”. <http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8000> (Utolsó letöltés: 2016. december 17.)

Szakirodalom

- Cseh 2010. Cseh Géza: I. világháborús haditetteleírások Jász-Nagykunszolnok vármegye Vitézi Székének iratanyagában. In: Zounuk – A Jász-Nagykunszolnok Megyei Levéltár Évkönyve 25. Szerk.: Fülöp Tamás. Szolnok, 2010. 507–560.
- Kerepeszki 2013. Kerepeszki Róbert: A Vitézi Rend 1920–1945. Máriabesnyő, 2013.
- Négyesy 1999. Négyesy László: A Vitézi Rendről. In: Zounuk – A Jász-Nagykunszolnok Megyei Levéltár Évkönyve 14. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária. Szolnok, 1999. 163–194.
- Szentesi Tóth 1928. Szentesi Tóth Kálmán: Karcag R. T. város polgármesterei (Adatok Karcag város történetéhez). Karcag, 1928.
- Szentesi Tóth 1940. Szentesi Tóth Kálmán: Történelmi emlékek a Jászkunság és Karcag múltjából. Karcag, 1940.